

Amit a selyemharisnya nem tud eltakarni^{1,2}

Vizsgálat a női testszőrzzettel és a szőrtelenítés-sel kapcsolatos attitűdökről

What Silk Stockings Cannot Conceal

An Examination of Women's Attitudes Towards Body Hair and its Removal

Szabó Katinka³

<https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.20510> (online first verzió)

Beérkezés: 2025.09.05.

Átdolgozott változat beérkezése: 2025.12.11.

Elfogadás: 2026.03.31.

Összefoglaló: A női szőrtelenítés témájában tudományos igényű szociológiai munkát Magyarországon alig találni, holott ez a szokás igen erős norma a társadalmunkban. Vizsgálatom során arra kerestem a választ, milyen attitűdökkel rendelkeznek a nők, és miként értelmezik saját és a társadalom viszonyulását a szőrtelenítés normájához: mivel magyarázható a széles körű normakövetés. Kutatásomat két módszerrel végeztem: előbb szőrtelenítőreklámokat elemeztem azzal a céllal, hogy e gyakorlat képi reprezentációit megvizsgálhassam, és hogy előkészítsem a kutatás fő pillérét képező fókuszcsoportos interjúkat. Három fókuszcsoportos interjút készítettem összesen 28 budapesti egyetemi hallgatónővel, arra törekedve, hogy a normakövetés különféle dimenzióit feltárjam. Ebből következően a szőrtelenítés gyakorisága nem, csupán az arra adott társadalmi reakciók és tipikus mintázatok értelmezése képezte elemzésem tárgyát. Kutatásom célja lehetséges elméleti kereteket nyújtani a jelenség mélyebb megértéséhez, felhasználva mind a szociológia klasszikus elméleteit, mind a feminista kritikai szemléletet.

Kulcsszavak: szőrtelenítés, feminizmus, fókuszcsoport, normakövetés, nemi egyenlőtlenségek

Abstract: There is hardly any academically rigorous sociological research on female body hair removal in Hungary, despite the fact that this practice constitutes a strong social norm in our society. This study examines women's attitudes toward hair removal and how they interpret both their own relationship to this norm and society's expectations more broadly, seeking to understand the reasons behind its widespread conformity. The research employs a two-stage methodology. First, hair-removal advertisements were analysed in order

1 Ezúton szeretném végtelen hálámát kifejezni a témavezetőmnek, dr. Török Emőkének, aki nemcsak meglátta a témában a lehetőséget, de az egész kutatási folyamat alatt mindig számíthatam kritikus véleményére, hatalmas szakmai tudására és tapasztalatára.

2 A tanulmány a 2025-ös Országos Tudományos Diákköri Konferencia Társadalomtudományi Szekciójának Szociológiai tagozatában első díjat nyert, azonos című dolgozat lerövidített változata. Az átdolgozás az OTDK Társadalomtudományi Szekciójának és a Szociológiai Szemle együttműködésének keretében történt: a zsűritagok minden OTDK-n odaítélnek egy Szociológiai Szemle különdíjat, melynek nemcsak a publikációs lehetőség, hanem az átdolgozás során nyújtott szerkesztőségi mentorálás is részét képezi. A dolgozatot a szerző a Károli Gáspár Egyetem hallgatójaként írta.

3 ELTE Társadalomtudományi Kar, Szociálpolitika MA, ORCID: 0009-0001-9259-5499, e-mail: szabo.katinka0@gmail.com

to explore the visual representations of this practice and to inform the design of the study's main empirical component: focus group interviews. In total, three focus group interviews were conducted with 28 female university students in Budapest, with the aim of uncovering different dimensions of norm compliance. Consequently, the frequency of body hair removal was not the subject of my analysis, only the interpretation of the social reactions to it and its typical patterns. The aim of my research is to provide possible theoretical frameworks for a deeper understanding of the phenomenon, drawing on both the classic theories of sociology and a feminist critical perspective.

Keywords: body hair removal, feminism, focus-group interviews, social norm compliance, gender inequalities

1. Bevezetés

Napjaink fogyasztói társadalmában egy általános és gyakran észrevétlen szokás befolyásolja nők millióinak önképét és testével való elégedettségét, illetve vásárlási, időbeosztási és öltözködési döntéseit. Ez a szokás nem más, mint a szőrtelenítés. Sokak számára nem tűnik égető problémának, mások szerint talán még kérdéseket sem vet fel. Bár a témának van angol nyelvű szakirodalma, és nem egy vonatkozó kutatás is született már, magyar nyelven tudomásom szerint csupán egy, tisztán e témát fessegető tudományos mű, K. Horváth Zsolt *A bundátlan Vénusz* című könyve (2021) jelent meg eddig.

Hogy mi indokolja a nagy csendet? A magyarországi vizsgálatok szinte teljes hiánya azt mutatja, hogy a téma itthon valamelyest tabusítva van. Pedig a szőrtelenítés a nők körében rendkívül elterjedt gyakorlat, amit bár Magyarországon kvantitatív adatok nem támasztanak alá, külföldi – főként ausztrál és brit – kutatások szerint a nők döntő többsége (több mint 90 százaléka) rendszeresen eltávolítja láb-, hónalj- vagy intim szőrzetét (Toerien és mtsai., 2005; Tiggemann, & Kenyon, 1998, idézi Toerien és mtsai., 2005; Obst és mtsai., 2019). Ez a szokás már a pubertáskorban elkezdődik, és jelentős hatással van a serdülő lányok önképére és nővé válási tapasztalataik megélésére (Riboli és mtsai., 2022). A szokás elterjedéséhez a közösségi média és a globalizáció is kiemelkedő mértékben hozzájárult, így a külföldi eredmények hazánkban is relevánsak lehetnek (Gyivicsán, 2023).

Fontos kiemelni viszont, hogy a szőrtelenítés nem csupán fizikai gyakorlat, hanem szoros kapcsolatban áll a testképpel és az önértékeléssel is (Csabai, 2019). A negatív testkép, amit sokszor a média irreális szépségideáljai táplálnak, pszichológiai problémákhoz vezethet, míg a pozitív testkép védőfaktorként működhet (Obál és mtsai., 2019). A test tárgyiasítása – különösen serdülőkorban – hosszú távon befolyásolhatja a nők önképét és társadalmi viselkedését (Balogh és mtsai., 2015). Mindez indokoltá teszi a szőrtelenítéshez kapcsolódó attitűdök és tapasztalások szociológiai vizsgálatát.

Kutatásomban arra keresem a választ, hogy milyen attitűdökkel rendelkeznek a szőrtelenítéssel kapcsolatban a fiatal magyar nők, illetve hogyan látják ezeknek az attitűdöknek és az ezzel kapcsolatos gyakorlatoknak a társadalmi megítélését. Céloom annak feltárása, hogyan élik meg és hogyan értelmezik a fiatal nők saját és környezetük szőrtelenítéssel és testképpel összefüggő gondolatait és érzelmeit. Miért szörte-

lenítenek a nők ilyen nagy arányban? Vajon idővel elmúló divat, esetleg a civilizálódás folyamatának természetes hozadéka ez? Hogyan magyarázzák a nők saját szörteletenítési gyakorlatukat: egyéni preferenciaként, megszokásként vagy társadalmi elvárásokhoz való alkalmazkodásként? Mit gondolnak a nők a szörteletenítésről mint szokásról? Abba lehet-e hagyni a norma diktálta cselekvések gyakorlását, s ha igen, milyen következményekkel jár ez? Hogyan ítéli meg a társadalom a *deviáns* viselkedést e tekintetben? Érzékelnek-e a nők változást a társadalom vonatkozó megítéléseiben? És nyitva a tudomány-szociológiai perspektíva felé: miért nem irányul több figyelem a felsorolt kérdésekre?

2. Elméleti háttér

A test mint társadalmi konstrukció

Testünk az elsődleges felület, amely a külvilággal kapcsolatba kerül, amelyen keresztül és amely által érzékelnek minket társaink, és amellyel megszólalás nélkül is kommunikálunk a körülöttünk lévőkkel (Beauvoir, 1969:58). Ez azt jelenti, hogy a test nem pusztán biológiai tény, hanem folyamatosan alakított és újraalkotott jelentérendszer: a társadalmi gyakorlatok, intézmények és diskurzusok döntenek arról, mit tekintünk *normálisnak*, *esztétikusnak* vagy *elfogadhatatlannak*. Éppen ez által a test társadalmi befolyásoltsága óriási, és szinte nincs is olyan része, amely ne rendelkezne jelentéstartalommal a külvilág számára, hiszen számtalan szabály vonatkozik rá, amelyek alapján értékeljük saját magunk és mások megjelenését (Beauvoir, 1969). Beauvoir gondolata rámutat arra is, hogy a testre rakódó jelentések nem semlegesek: a nemi szerepek és hatalmi viszonyok formálják azt, hogy mely testi jegyeket értékeljük előnyösnek, és melyeket hátrányosnak.

Foucault, aki az *engedelmes testek* fogalmát megalkotta, szintén úgy látja, hogy a rabszolgaság modern megfelelője a testi fegyelmezés – fegyelmezni ugyanis *gazdaságosabb*, ráadásul nemcsak azt éri el általa a *hatalom gépezete*, hogy a test azt cselekedje, amit kívánnak tőle, hanem hogy úgy is *működjék*, ahogy akarják (Foucault, 1990). Foucault fogalmai szerint az *engedelmes test* azt a képződményt jelöli, amelyet különféle intézmények (foucault-i terminussal a *hatalom gépezete*, például iskola, kórház, katonaság, munkahely) és a hozzá kapcsolódó technikák formáltak és hozták létre: rutinok, megfigyelési és minősítési rendszerek révén a test belsővé teszi a szabályokat, így idővel külső kényszer nélkül is megfelel azoknak. A *gazdaságosság* itt nem anyagi értelemben vett hatékonyságot jelent elsősorban, hanem azt a társadalmi célt, hogy kevesebb erőforrással (kevesebb nyílt erőszakkal, kevesebb intézkedéssel) érék el az engedelmes viselkedést: az egyén maga lesz egyben a *fegyelmező* és a *fegyelmezett*. Ha elfogadjuk, hogy testünk különböző, sokszor befolyásunkon túlnyúló értelmezéseket provokáló hirdetőtábla, kommunikációs panel a világ felé, akkor következő lépésként azzal kell foglalkoznunk, milyen kódok milyen értelmezéseket nyernek a társadalom

által. A szórtelenség (és még inkább a szőrösség) is egy ilyen kód, melynek jelentésére a következőkben igyekszem magyarázatokat adni. A későbbi elemzés során arra is érdemes figyelni, hogy a szórtelenséget mint kódot milyen intézményi, gazdasági és kulturális mechanizmusok termelik újra. Előbb viszont két, a szociológia szempontjából meghatározó írást tekintek át, amelyek némi magyarázattal szolgálhatnak a szórtelenítés jelenségére is.

Civilizálódás és higiénia

Norbert Elias *A civilizáció folyamata* (2004) című, eredetileg 1939-ben megjelent nagy hatású művében a modern nyugati civilizáció viselkedérendszerét létrehozó mechanizmusokat vizsgálja, különös tekintettel a testi szokások kialakulására. Szerinte a társadalmak fejlődése során az emberek közötti interdependencia – vagyis egymásrautaltság és kölcsönös függés – folyamatosan növekszik, ami egyre összetettebb társadalmi kapcsolatrendszereket és egyre kifinomultabb együttélési formákat hoz létre. Ezzel párhuzamosan a fizikai erőszak legitim alkalmazása fokozatosan a központi hatalom kezében összpontosul, amelynek eredményeként kialakul az állam erőszak-monopóliuma, és megteremtődnek a viszonylag békés társadalmi terek. Ennek a nyugodtabb, kiszámíthatóbb és erőszakmentesebb életnek a fenntartásához viszont az emberben ki kell hogy alakuljon egyfajta önuralmi gépezet – a fizikai erőszak elkerüléséhez folyamatos kontroll alatt kell tartanunk cselekvéseinket, számításba kell vennünk a múltban gyökerező okokat és a tetteink által befolyásolt jövőbeli következményeket is (Elias, 2004:470). Ez az ún. *önkontroll-apparátus* is egyre differenciáltabbá válik, és az ösztönös viselkedés végül annyira elfogadhatatlan lesz, hogy a folyamatos önellenőrzés túl sok energiát venne igénybe az egyéntől. Emiatt az egyén (végső esetben) tudatosság nélkül fojt el minden felmerülő ösztönkésztetést (Elias, 2004).

A szórtelenítés mint testi gyakorlat is beilleszthető az eliasi elméletbe, hiszen megemlíteni is kínos tabuvá csak azután vált, hogy (Nyugaton) az 1910-es évek második felétől széles körben elterjedt szokássá, majd az évtizedek során egyre erősebb és a test egyre nagyobb felületére vonatkozó normává vált (K. Horváth, 2021).⁴ A testi ösztönök, természetes testi jelenségek (mint a szőrzet növekedése) feletti kontroll ebben az értelemben hasonló logikát követ, mint más civilizált viselkedési formák – például a ruházkodás, a test ápolása vagy a higiénés normák betartása. Bár a szőrzet eltávolítása nem ösztönkésztetés legyőzése, mint például az agresszió visszafogása, de jól illeszkedik abba a folyamatba, amelyben a test egyre több aspektusa válik kulturálisan felügyelt területté. E kontroll erősödésével a szórtelenítés normája fokozatosan kiterjedt újabb testrészekre, és idővel megsértése társadalmilag kínos, tabusított jelenséggé vált. Elias elmélete linearitásában viszont nem számol a szokás esetleges változásaival, sem a nemeket érintő különbségekkel.

4 A második világháború után a nők számára a hónalj és a lábszár epilálása a nyugati világban természetes – egyedül a hatvanas évek ellenkulturája és a feminizmus hirdették e szokások megtagadását – és normatív (K. Horváth, 2021).

A szőrtelenítés mint divat

A szőrtelenítésre vonatkozó szabályok, eszközök és elvárások nem tekinthetők állandónak: a szőrtelenítés mindig adott testrész nyilvánossá válásával lett elvárt, kivéve az intim területek⁵ szőrtelenítését (K. Horváth, 2021). Felmerül tehát a kérdés, hogy valójában nem egy múló divatról van-e szó. A szőrtelenítésre vonatkozó norma és a divat mint társadalmi jelenség összehasonlításához Georg Simmel elméletét hívom segítségül, melyet az 1904-ben megjelent *A divat* című esszéjében fejt ki. Gondolatmenetét az emberi természet két alapvető hajlandóságából indítja, mégpedig abból a kettősségből, amellyel a társas léthez viszonyulunk. Ez a két hajlandóság nem más, mint a vágy az *összetartozásra* és a vágy az *elkülönülésre*. Az imitáció – és a divatkövetés is kvázi mások imitálása – mindkét szükségletet képes kielégíteni: egyesíti a csoportot a divat által, ugyanakkor el is különíti más csoportoktól, ezáltal az egyénnek az individualitás érzetét adva (Simmel, 1973).

A szőrtelenítés imitáció révén terjed, hiszen a fiatal lányok környezetük mintáit követve kezdik el ezt a gyakorlatot. Ugyanakkor a simmeli divatfogalom csak részben alkalmazható rá, mert a szőrtelenítés nem a Simmel által vizsgált társadalmi csoportok közötti elkülönülést erősíti. Inkább arról van szó, hogy a szőrtelenítés a nemi identitás határainak megjelölésében játszik szerepet: a sima bőr a nőiességhhez tartozó normaként működik, míg a szőrösség ennek ellentétjeként – *férfiasként* – jelenik meg. Emellett – ahogy a történeti tapasztalatok mutatják (K. Horváth, 2021) – a szőrtelenítéshez való viszony a társadalomkritikus, feminista önmeghatározás egyik fontos markerévé is válhat, vagyis más típusú csoportképződés is megfigyelhető. A divattal ellentétben azonban a szőrtelenítés elterjedése nem vezetett a gyakorlat eltűnéséhez, hanem tartós és erős normaként stabilizálódott.

A megvizsgált két klasszikus szociológiai elmélet, bár érdekes kapaszkodókat és elemzési lehetőségeket nyújt a jelenség értelmezéséhez, teljes körű magyarázattal nem szolgál. Mivel nemi alapon erősen elkülönült normáról beszélünk, a már említett feminista hagyományhoz kell nyúlnom az alaposabb megértés érdekében.

A feminista nézőpont

A testi gyakorlatok legtöbbször nemek szerint tér el. Ezt a legszembetűnőbben a szépségipar főként nőkre irányuló termék- és reklámáradata mutatja, és ehhez hasonlóan a szőrtelenítés gyakorlata is erősen különbözik, ha nemek szerinti elkülönítésben vizsgáljuk. A korábban bemutatott kvantitatív adatok is közel determinisztikus kapcsolatot mutattak a szőrtelenítés gyakorlása és a nem között. Minden, ami a szőrtelenítés normájához kapcsolódik, elsősorban nemek által meghatározott – más a gyakorlat társadalmi megítélése férfiak és nők esetében. Ez az eltérés olyan, nemek közötti társadalmi egyenlőtlenségekre mutat rá, amellyel már csak azért is érdemes foglalkozni,

5 Ez esetben nem valós nyilvánossá válás, hanem a pornográfia széles körű elterjedése miatt alakulhatott ki a szőrtelenítési norma (Wolf, 2002).

mert erősen hatással van arra, ahogyan éljük a hétköznapjainkat és megtapasztaljuk a világot (Bourdieu, 2000).

Bourdieu ezen egyenlőtlenségek egyik mozgatórugóját *szimbolikus erőszaknak* nevezte, amely az általa *férfiuralomnak* nevezett társadalmi-hatalmi berendezkedési viszony alapja, és amelynek felismerése hozzájárulhat az egész férfi-női egyenlőtlenségrendszer megértéséhez. A testek, és kifejezetten a női testek megjelenésének és megjelenítésének szabályozása *rikító hétköznapisága* miatt alkalmas arra, hogy bemutassuk rajta a szimbolikus erőszakot, illetve maga a szőrtelenítés gyakran a saját test javítására tett intencióval történik (Toerien, & Wilkinson, 2004:76), így még inkább illeszkedik a Bourdieu által felhozott *klasszikus* példába: a nők saját maguk lekicsinylésébe és a magukévá tett leértékelő nőképbe (Bourdieu, 2000).

A femininitás és a maszkulinitás mintaképe nagy szerepet játszik minden ember gondolkodási kereteiben, ideértve a szőrtelenítési norma vonatkozását is. Ezek olyan elképzelések, amelyek előíró jelleggel meghatározzák, hogy milyennek kéne lennie egy férfinak és egy nőnek – más szóval preskriptív sztereotípiák, amelyek nemcsak a társas érintkezéseinket befolyásolják, hanem a saját magunkról alkotott képünket is. A pubertáskorban megjelenő arcszőrzet a fiúkat egyenesen büszkeséggel tölti el – többek között ez is azt mutatja, hogy a társadalom a férfiak szőrzetét helyénvalónak, férfiasnak tartja. A *férfiideál* tehát bizonyos mértékig mindenképpen szőrös. Nem így a nőknél: a női test mondhatni egész felülete szabályozás alatt áll e tekintetben. Különböző testrészek különböző mértékű szigor alatt állnak, de a norma általános: a nő szőrtelen (Toerien, & Wilkinson, 2004). A sztereotip nemi szerepelvárások a szőrtelenítés tekintetében tehát jelenleg ellentétpárként működnek – de megjegyzendő, hogy ezek a minták az aktuális társadalom értékrendjének lecsapódásai.

A női testek feletti társadalmi kontroll egyik legerősebb terepe a szépségideálok előíró rendszere, amely a nőket nem pusztán esztétikai, hanem hatalmi logikák mentén rendeli alá. A szépségideálok rendszere – Naomi Wolf értelmezésében – politikai-gazdasági mechanizmusként működik, amely a megfelelés szerint rangsorolja a nőket, és a női emancipációval szembeni *ellenhatásként* újratermeli a férfiak dominanciáját (Wolf, 2002). Ez a belsővé tett norma a mindennapi gyakorlatok szintjén is megjelenik: a szőrtelenítés nem csupán *ápoltság*, hanem a női test természetes állapotában való elfogadhatóságának megtagadása, amelyhez a nők gyakran saját szorongásaik és mások explicit és implicit elvárásai miatt igazodnak (Fahs, 2011). A látható szőrzet ilyenkor a normából való kilépés veszélyét hordozza, amit – különösen marginalizált csoportoknál – erős társadalmi szankciók követnek (Fahs, 2011). Mindez egy mélyebb kulturális mintázat része: ahogyan Andrea Dworkin rámutat, a női test *megjavítása* és fájdalmas fegyelmezése történelmileg is a női szabadság korlátozásának eszköze volt, amely a szó szerinti női mozgástér, a testhasználat és az önérzékelés radikális kontrollját célozta (Dworkin, 1974). A modern szépségtechnológiák ilyen értelemben a fizikai szabadság és pszichés önrendelkezés határait írják elő, és ezáltal újratermelik azt a struktúrát, amely a női testet egyszerűen idealizálja és korlátozza (Dworkin, 1974; Wolf, 2002).

A kontrollmechanizmust egy másik értelmezési keretben, a feminista elméletben régóta emlegetett nő-gyerek párhuzam vizsgálatával jobban megérthetjük. Millett (2000) klasszikus művében amellett érvel, hogy a patriarchális hatalmi rendszer a nőket kulturálisan *gyermeki* pozícióban tartja: függőnek, éretlennek és alárendeltnek konstruálja őket, megfosztva őket a teljes értékű felnőtt státusztól. A nők számára előírt viselkedési elvárások – a passzivitás, az ártatlanság vagy a kedvesség – Millett értelmezésében az állandó gyermeki lét fenntartását szolgálják (Millett, 2000). Ez az infantilizáló logika a testkép és a testre vonatkozó normák szintjén is működik, így a női test gyermeki jellegűvé formálása (például a szőrtelenség elvárása) jól illeszkedik ebbe a hagyományos patriarchális struktúrába.

Saját bőrünkön is tapasztaljuk, hogy a tradicionális szerepmegosztásnak számos eleme éppen változóban van. A testszőrzethez való viszonyulás és az ezzel kapcsolatos gyakorlatok terén is látszanak változások az elmúlt években: a nyilvános terekben egyre gyakrabban jelennek meg szőrtelenítő férfiak, illetve szőrzetüket látható helyeken meghagyó nők. Ezek annyira friss változások, hogy a téma szakirodalma is alig reflektál még rájuk, viszont primer kutatásom eredményeit különösen érdekes lesz ennek fényében értékelni.

Normakövetés, normaszegés és szankciók a szőrtelenítés kontextusában

A szőrtelenítési szokásokkal kapcsolatban Toerien és Wilkinson (2004) brit kutatása azt vizsgálta, hogyan magyarázzák maguk a nők a normakövetésüket. Négy fő indokot azonosítottak: vonzerő, puhaság, higiénia és nőiesség, amelyek mögött a szőrtelenség-szőrösség dichotómiája húzódik (előbbi pozitív, utóbbi negatív jelentéssel). A résztvevők szerint a szőrtelenség javítja a megjelenést, a társadalmi visszajelzések pedig megerősítik a normát: a szőrösséget gyakran állatiasnak, férfiasnak vagy tisztátalannak tartják. A szőrtelenítés ugyanakkor időigényes és terhes folyamatként is megjelenik. Több nő beszámolt arról, hogy verbális bántalmazás vagy megszólás érte, amely befolyásolta szokásait (Toerien, & Wilkinson, 2004; Fahs, 2011). Bár egyesek szívesen szakítanának a normával, a szankciók – főként a kirekesztettségtől való félelem – erős társadalmi nyomást jelentenek (Kurzban, & Leary, 2001). A jelenség rávilágít a nőiességhez kötött elvárások belsővé válására, de a szokás negatív aspektusaira is. A két kutatás az eltelet 14, illetve 21 év ellenére is értékes kapaszkodó saját eredményeim értelmezéséhez.

3. Módszertan

Kutatásomban kétféle módszerrel dolgoztam: kvalitatív szövegelemzést és fókuszcsoportos interjút készítettem. Míg a fókuszcsoportos módszer a társadalmi diskurzusok megismerésére alkalmas, a kvalitatív szövegelemzés segítségével reklámokat elemeztem, mivel a média általában egyszerre tükrözi és formálja a társadalomban megjelenő viszonyulásokat. A reklámelemzésnek kutatásomban előkészítő szerepe volt: segítette a fókuszcsoport vezérfonalának kidolgozását is.

A szövegelemzés korpuszát kilenc, 2022 és 2024 között megjelent, szőrtelenítési eszközt bemutató reklám adta. Az elemzett reklámok a televízióban (és internetes platformokon, például YouTube-on) jelentek meg, és egy internetes oldalról⁶ gyűjtöttem össze őket. A reklámokat szakértői mintavétellel választottam ki, ugyanis televíziós archívum nem létezik a kereskedelmi csatornák adataiból. A reklámok közül hat női és három férfi szőrtelenítési eszközt mutatott be.

A kutatás második pillérét három, egyenként körülbelül másfél órás fókuszcsoporthoz beszélgetés átiratai képezték. A résztvevők egyetemen tanuló, fiatal (18–30 éves) nők voltak. Mindegyik csoportban önkéntesen vettek részt az alanyok. Két csoport egy budapesti egyetem adott karának hallgatóiból állt, a harmadik pedig vegyesen tartalmazott ugyanerről a karról hallgatókat és külsős diákokat. Az első két csoportban 10-10 nő vett részt, míg a harmadikban 8. A mintavétel önkiválasztós volt.⁷ A létrejött minta életkor és státus szempontjából homogénnek tekinthető, amennyiben hasonló korú és élethelyzetű (Budapesten tanuló egyetemista) nők alkották. A beszélgetésekről hang- és videófelvétel készült, amelyhez a résztvevők írásos beleegyezésüket adták.

Az átiratokat az Atlas.ti nevű program segítségével kódoltam, a beszélgetéseket kódonként, együtt elemeztem. Összesen 15 kód jött létre: szándékolatlan kevés, általános kódot hoztam létre, amelyek alá hosszabb szövegrészeket rendeztem be. Ezek a kódok nagyobb témákat ragadnak meg és járnak körbe a hozzárendelt idézetek sokfélesége által. Jelen tanulmányhoz az „elvárások”, „szankciók”, „szőrtelenítés negatívumok”, „nőiesség”, „miért szőrtelenít”, „attitűd”, „szokás”, „érzés”, „férfiak felé elvárás”, „férfi szokás” és a „különbség” nevű kódokat elemeztem.

A fókuszcsoporthoz kutatás nagyságrendjéből fakadóan a célcsoportot nem általában a nők, hanem a fiatal egyetemista nők képezték, így a homogénebb közegben bár kevesebb eltérő nézőpont ütközött, a normakövetési logika jobban megfigyelhető volt. Ez a homogenitás a vélemények és tapasztalatok sokszínűségének korlátot szabott, de egyben fókuszáltabbá tette a felmerülő attitűdöket – a kicsi minta ellenére (N = 28) is érzékelhető volt a teoretikus szaturáció bizonyos kérdések körül. Mindemelllett a homogenitás előnye volt az is, hogy hatására a csoportokban kialakult egy olyan biztonságos közeg, ahol az érzékenyebb, kellemetlen tapasztalatokat is többé-kevésbé részletesen meg merték egymással osztani a résztvevők. Mindemelllett a fiatalok véleménye különösen fontos, hiszen ebből látjuk igazán a társadalomban jelenleg zajló változásokat.

6 <https://www.youtube.com/@reklamgyujto>

7 Az első két csoportba a kar hallgatói minden megkötés nélkül jelentkezhettek, míg a harmadikba a szélesebb merítés érdekében a közösségi médián keresztül kerestem kifejezetten más területen tanuló hallgatónőket is. A beszélgetés az első két csoport esetében Női test és szépségideálok címen volt meghirdetve, az esemény leírásában csupán a harmadik mondatban került elő a szőrtelenítés szó, és mindösszesen a szövegben kétszer. A harmadik csoportba online kérdőíven lehetett jelentkezni, a sokaságot bármilyen budapesti felsőoktatási intézmény leendő vagy aktív hallgatói képezték – itt is a szépségideálok és az elvárások voltak a hangsúlyosak, de a szövegben egyszer megjelent, hogy a pontos téma a szőrtelenítés lesz. A résztvevők reakcióiból ítélve többen tisztában voltak a beszélgetés pontos témájával, de sokan csak a beszélgetés kezdetekor szembesültek azzal – így a témamejelölés, mint a résztvevők attitűdjeit befolyásoló tényező elhanyagolható.

4. Eredmények

Reklámalezés

Az összehasonlító elemzés jegyében a következőkben a férfiaknak és a nőknek szóló reklámok eltéréseit ismertetem. A reklámban szereplő emberek számát tekintve két típust különböztettem meg: az egyikben egy-két főszereplő van, míg a másikban több, egyenlő ideig mutatott szereplő. Az első típusú, kevés szereplős reklámok személyesebb hangot ütnek meg, míg a többszereplősekre az a jellemző, hogy a bemutatott emberek sokfélék, így egy általánosabb közönséghez szólnak, kollektivebbek, ezáltal univerzálisként állítják be a termék használatának szükségességét. Mind a férfiaknak, mind a nőknek szánt reklámok között találni mindkét típusra példát, így e vonatkozásban jelentős eltérésekről nem beszélhetünk. Ez arra enged következtetni, hogy a nemek közti különbségek nem a megszólítás formájában, hanem inkább a tartalom és a jelentések szintjén jelennek meg.

A legtipikusabb helyszínek a felvételeken a fürdőszoba, a hálószoba és a nappali (lásd például 1. és 2. kép), viszont a nőknek szánt reklámokban nagyobb a változatoság. Itt feltűnik edzőtermi öltöző, tengerpart, díszterem és stúdió is. Ezek mind különböző szituációkra utalnak (például strandolás, fontos hivatalos esemény, edzés stb.), amikor *indokolt* lehet szőrtelenül megjelenni. A hálószoba és a fürdőszoba nyilván az aktus intimitását mutatja, ami mind a két nemre igaz, a női reklámoknál jelentkező térbeli kiterjesztés azonban azt sugallja, hogy a férfiakkal szemben egészen eltérő, társadalmilag jóval szélesebb körben lehet szükséges a szőrtelenítés. Ez a női test állandó láthatóságának és ellenőrzésének érzetét erősíti, míg a férfi test megjelenése inkább intim környezetben marad.

1. kép

2. kép.

Szembetűnő különbség volt, hogy milyen módon jelenik meg vizuálisan a szőrzet a különböző nemeknek szánt reklámokban. Míg a női reklámokban egyáltalán nem (vagy szinte csak észrevehetetlenül) jelent meg a szőr, addig a férfiaknak szántakban a szőrzet kifejezett vizuális eleme volt a képvilágnak, állandóan visszatérő, egészen közeli felvételekkel mutatott formában. Ez a markáns különbség is azt igazolja, hogy a férfitest mint *természetes* test jelenik meg, amelyen a szőr elfogadható, sőt adott esetben hangsúlyozható, míg a női test idealizált, *megtisztított* felületként, amelyen a szőr jelenléte még a realizmus kedvéért sem megengedett. A szőr így nem pusztán biológiai jelenséggént, hanem társadalmi jelentéssel terhelt elemként működik a reklámok világában.

A legnagyobb eltérést viszont az mutatta, hogy milyen testtájakat szőrtelenítenek az adott felvételen, és mivel. A férfiaknál a legjellemzőbb testtáj az arc és a mellkas. A nőknek szánt termékek esetében egész mások voltak a bemutatott testrészek: a legjellemzőbbek a lábszár, a hónalj és a bikinivonal. A férfiaknál az arc esetében egyértelműen jól látható testfelületről beszélünk, a többi esetén viszont a láthatóság erősen helyzet- és öltözködésfüggő. Ez arra utalhat, hogy míg a férfiak számára elsősorban a *nyilvános* test karbantartása válik központi kérdéssé, addig a női test esztétizálása még a rejtett, intim zónákban is elvárt normává válik.

Maguk a reklámokban elhangzott szövegek is nagyon különbözőek. A férfiaknak szántakban a beszédmód minimalistább, határozottabb és célratörőbb. Ezzel szemben a női termékek gyengédebb stílust használnak, jobban az érzelmekre és a kényelemre hivatkoznak, emellett az önkifejezés és a szőrtelenítés mint élmény is nagy szerepet kap (3. kép). A szövegek fő üzenete is más: a férfiaknál a gyorsaság, a hatékonyság és a termék sokoldalúsága áll a középpontban, míg a nőknél az ápoltság, a kényelem és az esztétika van kiemelve. Érdekes továbbá, hogy a női szövegek egyfajta képzelt

közösséget festenek, és a célközönséget ebbe invitálják (például „élvezd te is”), míg a férfiaknál az egyéni használat hangsúlyos. A vizualitás viszont ezzel ellentétes – a férfireklámokban a képek sokkal kevésbé intimek, kevésbé érzelmi tónusúak.

3. kép

Összességében a reklámok által bemutatott önképek nagyon eltérőek: a férfiak esetében a termék használatával a férfiaságot, az erő demonstrálását, egyfajta harciasságot kapcsol össze, míg a nők esetében a szépség és az ápoltság megőrzésének eszközeként tűnik fel a termék. A szőrtelenítés így nem pusztán egy technikai műveletként, hanem a nemi identitások újratermelésének egyik eszközeként működik ezekben a reklámokban. Az elemzett reklámok tehát nem pusztán termékeket népszerűsítene, hanem aktívan részt vesznek azoknak a társadalmi normáknak a fenntartásában, amelyek meghatározzák, hogy egy női vagy férfi test *elfogadhatónak* számít-e. Az elemzett reklámok eszerint minden vizsgált elemükben hordozzák a sztereotipnak tekinthető nő-férfi különbségeket.

Fókuszcsoportos eredmények

Milyen elvárásokkal találkozunk a nők a hétköznapiakban?

A beszélgetéseket távolabbról, nem rögtön a szőrtelenítés témájától indítottam, és általánosságban igyekeztem összegyűjteni, melyek azok az elvárások, amelyekkel a résztvevők szerint a nők a hétköznapiakban találkozunk. Erre a kérdésre, úgy érződött, a végtelenségig tudnának példákat felhozni a csoportokban: a testalkat különbözőségeitől a nőies öltözködésen, a szőrtelenségen, az ápoltságon, az igényességen, a kecses mozgáson, a mosolygáson, a vékony karon, a kicsi lábakon, alacsony és töré-

keny alkaton és az egészséges kinézetén át a hajvasalásig, a nők megjelenésének és viselkedésének számtalan aspektusára vonatkoznak elvárások a résztvevők elmondása szerint. Ahogy az egyikük fogalmazott:

„Hát szerintem minden centiméterünkön van elvárás. [...]” (Fókuszcsoport 2.)

Emellett megjelent az a kettősség is mindegyik csoportban, hogy az elvárások sokszor kiszámíthatatlanok, és emiatt kifejezetten nehéz nekik megfelelni:

„[...] se túl sok smink, se túl kevés – mindenbe bele lehet kötni – túl szűk nadrág, túl bő. Nem emeli ki az alakod, túlságosan kiemeli az alakod. [...]” (Fókuszcsoport 1.)

Szóba került az is, hogy kinek az elvárásai ezek. Erre bár volt, aki azt válaszolta, hogy a férfiaké, illetve az idősebb nőké, felmerült, hogy a szépségipar és a folytonosan változó szépségideálok is szerepet játszanak az elvárások kialakulásában. Itt előkerült a közösségi média és az influenszerek hatása is a nőkre és az általánosan elfogadott női testképre. A résztvevők által említett közösségimédia-hatás és a szépségideálok gyors terjedése jól illeszkedik ahhoz az általános megfigyeléshez, hogy a globalizáció és az online platformok ma már meghatározó szerepet játszanak a mindennapi normák formálásában (Gyivicsán, 2023). Arról is sok szó esett, ha nem is explicit módon, de személyes példákon keresztül, hogy milyen önbizalom-romboló hatása tud lenni annak, ha valaki (mondjuk egy családtag vagy partner) ezen elvárásainak hangot ad.

„Engem anyám folyamatosan piszkál ezzel [...], mindig ezt mondja, hogy »Jajj, legyenek már igényesebb!« meg minden. [...]” (Fókuszcsoport 3.)

A viselkedésre vonatkozóan a szubmisszív szerepek felvétele és egyfajta gyermeki ártatlanság tanúsítása jelentek még meg elvárásként. Az elvárások kategóriájába tartozik még az a megnyilvánulás, amely azt mutatja, hogy ezek az elvárások sokszor nem is tudatosak vagy rosszindulatúak, hanem sokkal inkább a tudás és a reflexió hiányának eredményei:

„[...] nekem volt olyan sokkoló beszélgetésem, hogy ezt mondta egy férfi, hogy hát a nők azok nem szörösek. Akin látszott szőr, arról azt gondolta, hogy neki szélsőségesen sok a szőre, és azért neki... leszedi ő, csak azonnal visszatermelődik. [A többiek kuncognak.] És ugye szerintem ők [a férfiak] nem tudják, hogy ez mennyi munka.” (Fókuszcsoport 2.)

A beszélgetések felvezető részében közöltem a résztvevőkkel, hogy a fő téma a szőrtelenítés lesz, ahogy ez sokak számára már a jelentkezésnél világhossá vált. Emiatt eleve többen felhozták az elvárásokra vonatkozó kérdéseknél a szőrtelenítést.

A résztvevők által is megfogalmazott, ám ettől még szintén elvárás, hogy a nyilvános szereplés velejárója a szórtelenítés. Azt a *hírhedt* fotót hozták fel példának, amely Julia Roberts színésznőt mutatja a vörös szőnyegen egy szép estélyi ruhában integtni szőrös hónaljjal. Ezen a témán megállapodott egy kicsit a beszélgetés az adott fókuszcsoportban, és többen abbéli véleményüket fejezték ki, hogy a szépítkezési folyamatba a szórtelenítésnek is bele kellett volna tartoznia a színésznő nyilvános megjelenése előtt.⁸

„[...] hogy valahogy nekem ez nem jön össze, hogy rajtad van egy tök szép ruha, kisminkelnek, megcsinálják a hajadat, és hogy annyi nem fért bele, hogy leszedd a hónaljad, ami tényleg egy 5 perces művelet.” (Fókuszcsoport 2.)

A fotóról szóló diskurzusban érdekes módon nem merült fel az az érv, hogy a színésznő vajon tudatosan döntött-e úgy, hogy nem távolítja el a szőrzetét.

Nőiesség és szórtelenítés

Már a szakirodalomból is kiderült, de a beszélgetések is megerősítették, hogy a nőiesség fogalma és az arról való elképzelések szorosan kapcsolódnak a szórtelenítési normához. Az viszont, hogy a résztvevők mennyire kötötték a szórtelenítést a nőiesességhez, nagy eltéréseket mutatott: volt, aki szerint a szórtelenítés és a nőiesesség összefügg, mások viszont nem látták a kettő közötti kapcsolatot. A szituációkhoz kötődő, tipikusan nőies öltözködés témájánál merült fel a nőiesesség egy erősen társadalmi, nem egyéni értelmezése, míg mások saját szórtelenítési gyakorlataikhoz kötötték a nőiesesség-érzetüket:

„[...] valahogy így nem tudom elképzelni például, hogy [...] amikor egy nő felvesz egy kiséstélyi ruhát [...], nem tudnám elképzelni, hogy ne szedje le a lábát. Mert felveszi a magassarkút, felveszi a koktélsruhát, és az annak így valahogy az a velejárója, hogy biztos, hogy le fogja szedni. Mert úgy érzi nőiesen, úgy néznek rá nőiesen. Hogy ez úgy a kerek egész... [...]” (Fókuszcsoport 2.)

A nőiesességnek és a szórtelenítés gyakorlásának kapcsolata még a serdülő lányoknál érhető tetten – többen ugyanis arról számoltak be, hogy ezt a szokást nemi éréjük előtt kifejezetten a *nagylányok* és a felnőtt nők sajátjának látták, és örültek, mikor végre ők is részt tudtak venni a gyakorlásában és az arról folyó beszélgetésekben.

Külön vizsgáltam azt is, hogy milyen tényezők befolyásolják a szokást. Két egymástól erősen eltérő hozzáállást figyeltem meg, jelesül, hogy a résztvevők egyik része feltétel nélkül, minden szituáció és körülmény mérlegelése *nélkül* szórtelenít, míg a másik része bizonyos feltételek teljesülése *esetén* szórtelenít csak. A feltétel nélküli

8 Hozzá kell tenni, hogy a színésznő erre a botránnyá vált pillanatra nem feminista állásfoglalásként, de még csak nem is tudatos döntésként hivatkozott későbbi interjúiban. Lásd: <https://www.allure.com/story/julia-roberts-underarm-hair-notting-hill-1999-photos>

szőrtelenítés például sokkal nagyobb elköteleződést igényel – ezek a különbségek erősen lecsapódnak a szokással kapcsolatos attitűdökben is, és jó indikátorai lehetnek a norma internalizáltságának.

A két *oldal* között a kérdés mentén ki is alakult egy nagyobb nézeteltérés: a mérlegelés nélkül szőrtelenítők úgy érezték, meg kell védeniük álláspontjukat a feltételes szőrtelenítőkkel szemben: automatikusan igazolni kezdték az álláspontjukat, és érvekkel próbálták alátámasztani szokásaikat. A már ismertetett kutatás (Toerien, & Wilkinson, 2004) eredményeihez hasonlóan az érvek itt is főleg a kényelem, a puhaság és a tisztaság érzését hangsúlyozták.

A feltételesen szőrtelenítők körében viszont számos körülmény felmerült, amelyek mérlegelésre készítetik őket. Ilyenek voltak az évszak, a szőrtelenítendő testfelület és a haj, illetve szőr színe is – ezek alapján a láthatósághoz kapcsolódnak: minél láthatóbb a szőr, annál inkább szükséges eltávolítani. Felmerültek olyan speciális esetek, amikor az egyes résztvevők mindenképpen szükségesnek érzik a szőrtelenítést: nyaralás előtt, nőgyógyászati vizsgálat vagy szexuális együttlét előtt stb. Többen viszont arról számoltak be, hogy inkább az energiájuktól, az idejüktől, illetve az aktuális fájdalomtűrő képességüktől (például menstruáció alatt érzékenyebb a bőr) függ, hogy vállalják-e a szőrtelenítési folyamatot.

Ezzel szemben, bár csak egy-egy résztvevő, de volt, aki arról számolt be, hogy a lábát már három éve nem szőrtelenítette, más pedig szintén azt mondta, időpocsékolásnak tartja a szőrtelenítést, és nem is kifejezetten foglalkozik azzal, hogy igazodjék ehhez a normához. Az alapvetően normakövető egyének között is tehát hatalmas eltérések lehetnek a szokás gyakorlásának gyakoriságában és milyenségében is, az tűnik viszont a legfontosabb különbségnek, hogy az illető feltétel nélkül vagy a felsorolt körülmények mérlegelése után szőrtelenít-e.

Rituálé vagy nyűg? A szőrtelenítés élményei és ellentmondásai

Arra a kérdésre, hogy milyen érzés szőrteleníteni, a legerősebben megjelenő válaszok a következők voltak: *jobban, frissebbnek, higiénikusabbnak, nőiesebbnek, tisztábbnak érzem magam utána, nekem ez egy rituálé*. Voltak, akik megjegyezték, hogy bár az elért eredményt szeretik, mégiscsak fájdalmak árán jutnak el oda. Volt, aki magát a folyamatot is kellemetlennek írta le – sőt, ennél erősebb érzelmi töltetű kifejezések is felmerültek –, de mégis kötelezőnek érezték a normakövetést:

„Hát én epilálok, úgyhogy... [szarkasztikusan mosolyog]. Utálom. De ja, ez a muszáj típusú.” (Fókuszcsoport 3.)

Többen emelték ki a gyakorlat hosszadalmasságát, fárasztó mivoltát – volt, aki emiatt összességében negatívan értékelté ezt a szokást, de volt, aki még ennek ellenére is inkább pozitívan:

„Amúgy nekem is nyűg, iszonyat nyűg, tehát így rá gondolok és így »ajj istenem, tudom, hogy meg kell csinálni«, de hát én amúgy azért csinálom, mert én így érzem jól magam.” (Fókuszcsoport 2.)

A szőrtelenítés utáni érzéseket már könnyebb tisztán pozitív és negatív kategóriákba sorolni. Többen említették, hogy ilyenkor puha, sima lesz a bőrük, amit nagyon szeretnek. A másik oldalon viszont megjelent az, hogy sokaknak érzékeny a bőre, így borotválás után viszkető, gyantázás vagy epilálás után pedig csípő, fájó érzés jelentkezik az adott felületen. Emellett megjelent a szőrtüszőgyulladás, a borotválkozás közbeni vágások ejtése vagy a gyantázás utáni piros pöttyös, érzékeny bőrfelület is mint kellemetlen probléma. Az első szőrtelenítési tapasztalat kapcsán jelentek meg meg erős érzelmi töltetű élmények, erre egy eklatáns példa:

„Én 11-12 évesen. Mindig is nagyon erős volt a szőrzetem, de hogy nekem amúgy egy hatalmas trauma volt. Így igazából majdnem, öhm ugye elmentünk kozmetikushoz és hát én nem számítottam rá, hogy ez [a gyantázás] ennyire fog fájni. [...]”
(Fókuszcsoport 1.)

A felsorolt élmények terén általában nagy volt az egyetértés: a szokás pozitív és negatív aspektusait is mind ismerték a résztvevők, így kijelenthető, hogy az elhangzott tapasztalatok többnyire nem egyedi esetek. Megállapították, hogy minden szokásnak megvannak a maga előnyei és hátrányai, volt, aki inkább egyik, és volt, aki inkább a másik irányba húzott, konszenzus csupán egyetlen alakult ki: mindenki tegyen úgy, ahogy neki jólesik.

A szőrtelenítéssel kapcsolatos attitűdök

Az attitűdvizsgálatnál azokat a közléseket igyekeztem összegyűjteni, amelyek azt mutatják meg, miként állnak hozzá a résztvevők a szőrtelenítés normájához, és milyen elvárásokat vonatkoztatnak a környezetükre. Ezekből az idézetekből nemcsak arról kaphatunk képet, hogy mennyire internalizálták a szőrtelenítés normáját a részt vevő nők, hanem arról is, milyen az értékrendjük, és ez alapján milyen elvárásokat támasztanak nő társaik felé, illetve milyen viszonyulásokat tartanak elfogadhatónak mások felé.

Azt, hogy a szőrtelenség a nők számára normális, kívánatos állapot lenne, nyíltan senki sem közölte egyik csoportban sem. A résztvevők szóhasználatából viszont gyorsan kiderült, hogy véleményüktől függetlenül a női szőrösséghez egy általuk is érzékelt társadalmilag terhelt jelentésmező kapcsolódik. A nők szőrössége nem semleges állapotként jelent meg, hanem olyan jelenségként, amelyhez viszonyulni kell, magyarázatot adni, elfogadni vagy elutasítani szükséges. Ezt az olyan kifejezések gyakori használatából, mint a *nem zavar, nem érdekel, nincsen vele semmi bajom* láthatjuk, ugyanis ezek a szófordulatok nem a beszélők saját normáját fejezik ki, hanem egy külső, társadalmi elváráshoz való reflexív viszonyulást tükröznek. A megfogalmazás-

sok mögött egy olyan vélt társadalmi horizont áll, amely szerint a női szőrösség problémás, magyarázatra szorul vagy igazolandó.

„[...] de igazából azzal sincsen semmi bajom, hogyha látom, hogy valakinek szőrösebb a lába, ha neki jó így, akkor jó így. Meg igazából ez egyáltalán nem higiénia kérdése szerintem [...] hogyha valaki így foglalkozik ezzel. [...]” (Fókuszcsoport 1.)

Ez az idézet nem a beszélő személyes normáját fejezi ki tehát, hanem arra reflektál, hogy a társadalmi közeg a női szőrösséget gyakran problematikusként, sőt higiéniai kérdésként kezeli. A megszólaló ezzel a külső elvárással vitatkozik, amikor hangsúlyozza, hogy számára a szőrösség nem higiéniai probléma. Ugyanakkor viszont megszólalásával akaratlanul is, implicit módon újratermeli a normakövetés elvárás voltát.

Mindezek mellett arra is nyíltan megjelent az igény, hogy bárcsak ne létezne a szőrtelenítés normája. Többen jelezték, szívesebben élnének olyan világban, ahol ez *valóban* az egyén döntése, és nem ér senkit azért megszólás, egyéb bántalmazás, mert úgy dönt, nem szőrtelenít. Emellett megjelent az a kritika is – bár nem közvetlenül a szőrtelenítést burkoltan alapállapotként feltüntető megszólalásokra válaszul –, hogy nem lehet zavaró az, ami minden ember alapvető tulajdonsága, sőt, volt, aki szerint az a természetellenes, ha egy nőn nincsen szőr.

„Én úgy érzem, hogy alapvetően az ilyen nagy kozmetikai cégek és a társadalom elvárását tettük olyan szinten magunkévá, hogy már minket zavar. Közben szerintem természetes, szerintem nem zavarhat valakit az, ahogyan teremtettünk.” (Fókuszcsoport 1.)

Ezen a ponton hasznos két típusra bontani a résztvevőket egy nagy eltérés mentén: voltak azok, akik alapvetően úgy látják, hogy a társadalomnak óriási szerepe van abban, ahogyan a szőrtelenítéshez viszonyulunk – nevezzük őket *reflektált konformistának*. Ezzel szemben azok álltak, akik a normakövetésükre fő magyarázatként nem a társadalmi nyomást, hanem egyéni preferenciáikat és a szabad döntés lehetőségét hozták fel – vagyis az interiorizált normát saját választásként élék meg –, nevezzük őket *meggyőződéses normakövetőnek*.⁹

Eszerint a meggyőződéses normakövetők válaszaikban is döntően személyes érzelteket, saját interpretációkat, magyarázatokat fogalmaznak meg. Az egyik résztvevő így vélekedett: *„[s]zóval hogy szerintem nem kell minden trendet követni csak azért, mert »free yourself«, hanem ugyanúgy normális az is, hogyha én azt akarom, hogy hogy a lábamon ne legyen szőr.”* (Fókuszcsoport 2.) A beszélő itt trend alatt a szőr meghagyását érti, de erre a jelenségre a későbbiekben még visszatérek.

⁹ Azt fontos még megjegyezni, hogy e törésvonal mentén nem feltétlenül alakultak ki jelentősebb nézeteltérések vagy konfliktusok. A gyökeresen eltérő attitűdök ellenére minden csoportban igen magas volt a konformitás, és erős a konfliktuskerülés.

A reflektált konformista résztvevők inkább azt hangsúlyozzák, hogy a normakövetés fő oka a szankcióktól való félelem, és az, hogy magunk is internalizáltuk a normát.

„[...] de itt nem feltétlenül magamról beszélek, azért ehhez [a szórtelenítés abbahagyásához] komoly önbizalom és önszeretet kell ahhoz, hogy a jelenlegi társadalomban ezt valaki megtegye. És például egy 15-16 éves lány, akinek komoly önértékelési problémái vannak, az ezt nem fogja megtenni.” (Fókuszcsoport 1.)

A reflektált konformista típusú felszólalók körében jellemző, hogy különféle kritikákkal illetik a szórtelenítés normáját. Többen megfogalmazták, hogy a szórtelenítés valójában egy nem funkcionálisan szükséges, és nem prioritásként kezelendő dolog. Egyik kérdésemre, hogy „[É]s miért nem szórtelenítünk? Vagy aki nem szórtelenít, az miért nem, szerintetek?”, az első fókuszcsoport egyik résztvevője ezt válaszolta: „*Van fontosabb dolog*”. A reflektált konformisták szerint jó az, ha valaki figyelmen kívül tudja hagyni a szórtelenítésre vonatkozó elvárásokat, illetve többük szerint harcolni kell azért, hogy önmagunk ne a fősodor szemével lássuk ezt a témát. Kifejezetten sokan megfogalmazták továbbá, hogy egy olyan eljövendő világot tartanának jónak, amelyben nem kisebbség a nő, aki nem szórtelenít. A reflektált konformisták úgy látják, hogy a szórtelenítést előíró norma megszegése nagy önbizalmat feltételez, épp ezért van, aki kifejezetten dicséri, becsüli a normaszegő nőket. Az egyik résztvevő arról számolt be, hogy visszatérő rémálmai jelentkeztek arról, hogy elmegegy a Balatonra szórtelenítés nélkül, és ez idővel már annyira nyomasztotta, hogy megoldásként megpróbált tudatosan kevesebbszer szórteleníteni – a rémálmai megszűntek, és elmondása szerint „*[É]s most úgy vagyok vele, hogy már így leszarom körülbelül.*” (Fókuszcsoport 1.) A reflektált konformista kérdeztettek tehát társadalmi kontextusában látják a normakövetést, nem csupán egyéni preferencia kérdésének.

A meggyőződéses normakövetők ezzel szemben inkább az egyén felől közelítenek a kérdéshez. Nem értik, miért cselekszik valaki a norma szerint, ha úgy érzi, hogy az nem jó neki. Visszatérő érvelés volt e felszólalók körében, hogy valójában a preferencia és annak szóbeli kinyilatkoztatása nem jelent feltétlenül elvárást a kinyilatkoztató részéről. A csoportokban is megjelentek azonban olyan tapasztalatok, amelyek esetében nehezen elképzelhető, hogy az érintett ne elvárásként értelmezné a környezete preferenciáit a testére vonatkozóan.

„Nekem exem volt ilyen amúgy, hogy neki, ő ezért nagyon-nagyon megszólt, de mondjuk amúgy mindenért megszólt [...] de erre a szórtelenítésre is nagyon rá volt állva, és bennem amúgy egy kicsit főleg így az intim területeken ez azóta izé, hogy másnak se fogok akkor tetszeni. [...]” (Fókuszcsoport 3.)

Bár az ilyen típusú megszólalásokra mindenki empátiával reagált a csoportokban, a meggyőződéses normakövetők épp az ilyen és ehhez hasonló önbizalom-romboló ese-

teket hagyták figyelmen kívül, amikor feltételezték, a szórtelenítés iránti preferencia kizárólag egyéni választás, és nem társadalmi elvárás.

A szórtelenítésre adott különböző magyarázatok jobbára kapcsolódnak az egyik vagy másik ismerttetett típushoz: az, hogy a szórtelenség higiénikusabb, igényesebb, olyasvalami, amitől az illető jobban érzi magát, a meggyőződéses normakövetők érvkészletébe tartozott. Ezen az oldalon az is felmerült, hogy ezzel együtt maga a szőr látványa is zavaró. Ehhez kapcsolódóan a meggyőződéses normakövetők gyakran magyarázták belső igényként normakövetésüket. A belső indítatásról szóló történetekben, amelyek főleg az első szórtelenítésre fókuszáltak, szintén említést tettek a beszélő közegéről, arról, hogy a szórtelenítést bevett, követendő szokásnak látták – a belső indítatás tehát valószínűleg azt jelenti, hogy nem szankció, azaz beszólások, bántalmazás hatására kezdtek a normakövetést, hanem *megelőzték* ennek bekövetkezését a konform viselkedés által.

„Hát én például belső hatásra kezdtem el [...] nem azért, mert valaki más azt mondta, hogy fú, ott mi van a hónod alján, hanem én éreztem azt hogy »hmm, máson ezt nem nagyon látom, akkor lehet, hogy én se szeretnék magamon«.” (Fókuszcsoport 2.)

Ezzel szemben a reflektált konformisták által említett fő magyarázat a társadalmi normának való megfelelés kényszere – elmondták, hogy a normaszegéstől feszélyezetten éreznék magukat, ezért inkább szórtelenítenek. Természetesen nem lehet minden résztvevőt egészen pontosan besorolni a két típus egyikébe: a kategóriák inkább olyan elemzési eszközök, amelyek segítenek megérteni a jellemző attitűdöket. A reflektált konformizmushoz eszerint alacsonyabb interiorizációs szint tartozik a szórtelenítési norma terén, míg a meggyőződéses normakövetéshez magasabb.

A két magyarázattípus között tehát egy elemi különbséget fedezhetünk fel: bár szinte minden résztvevő normakövető, az, ahogyan önmaguknak magyarázzák a normakövetésüket, gyökeresen eltér.

A reflektált konformisták által hivatkozott társadalmi közeg gyakori ellenségességére számos személyes példát hoztak a résztvevők. Ezek a történetek azt mutatják be, hogy milyen eszközökkel bünteti a társadalom a nyilvános térben való *szőrösséget*. A szakirodalom szerint nem meglepő módon egyik résztvevő számára sem tűntek a *szőrös nők* ellen irányuló megszólások és egyéb szankciók ismeretlennek, és mivel számos régi történet, emlék is előkerült, sok esetben talán még mindig fájó sebek szakadtak fel.

A normaszegést szankcionáló eszközök nem bizonyultak túl változatosnak, viszont annál számosabbnak: megbámulás az utcán, beszólások, iskolai csúfolódás, partnertől érkező negatív megjegyzések, az ember háta mögötti kibeszélés, családtagoktól érkező megszólások.

„Mikor szalagavatóm volt, volt egy másik barátnőm is, és nem szórtelenítette le a hónalját, és konkrétan így anyukája mondott ilyeneket, hogy »jó, hát hogyha nem szórteleníti le, akkor nem jön el a szalagavatóra«.” (Fókuszcsoport 1.)

„[...] ez a barátnőm, akit előtte említettem, neki nagyon sötét [a szőrzete] [...] már évek óta nem szőrtelenít [...] azt is megkapta, hogy »Hát most nem tudom eldönteni, hogy fiú vagy lány!« Meg hogy »Hát hogy lehet valakinek ilyen szőrös a lába?« [...] de őt ez nem zavarja [...] mert szerintem már megszokta igazából. Konkrétan ezért, mert már ennyiszor történt ilyen. Öhm, de például egyszer le is köpték egyébként.” (Fókuszcsoport 3.)

Arra a kérdésre, hogy mi történik, ha nem felelünk meg a társadalmi elvárásoknak, többen felelték azt, hogy *semmi*. Később viszont általában az érintettek korrigálták válaszukat, és arra a következtetésre jutottak, hogy maga az elvárás verbalizálása is valamilyen módon szankciónak minősül, ugyanis ez a későbbiekben további közvetlen motivációt fog jelenteni a normakövetéshez:

„Én még azt szerettem volna megosztani, hogy nálunk például ez otthon téma szokott lenni. Én most 22 éves vagyok, és a szüleim is szoktak szólni, hogy »a hónaljadat azért szőrteleníthetnéd«, meg »Látszik, hogy a karodat szoktad szőrteleníteni és aztán most visszaött erősebben, és akkor így nem kéne«. És így szólnak és én meg mindig nézek, hogy »okééé«.” (Fókuszcsoport 1.)

Az ezzel járó esetleges szorongás eklatáns példája a korábban már említett visszatérő rémálom. Emellett az internalizáltság itt is megjelenik: az egyik résztvevő sportközösségében, ahol kimondatlan szabály volt a szőrtelenítés, nem szankcionálták, aki ezt elmulasztotta, de a megszólaló szerint: „én is jobban éreztem magam, hogyha nem voltam szőrös”. (Fókuszcsoport 1.)

Már a tanulmány feminista irodalmat áttekintő részében is felmerült az elmélet, miszerint a patriarchális hatalmi rendszer a nőket kulturálisan gyermeki pozícióban tartja, és ez a nők testére vonatkozó előírásokban is lecsapódik (Millet, 2000). Elég csak a már említett intim szőrtelenítés kérdésére gondolnunk: a többi szőrtelenített testtájjal ellenben ez a terület továbbra sem látható nyilvánosan, mégis vonatkozhat rá a szőrtelenségi norma. Bár nem közvetlenül erre reflektálva, de több csoporton átívelve spontán felmerült, hogy a nők és a gyerekek között van egy társadalmilag felállított párhuzam. Úgy gondolom, az intim szőrtelenítés megértéséhez – anélkül, hogy most részletesen belemennék a pornóipar okozta testképváltozásokba (Wolf, 2002), hiszen ez szétfeszítené jelen tanulmány kereteit – ez a résztvevők által is felhozott feminista gondolat értékes kapaszkodót nyújthat, de természetesen az egész szőrtelenítési norma magyarázataként is szolgálhat az, hogy a társadalom gyerekesnek, (biológiai értelemben) éretlennek szeretné látni a nőket. Vissza-visszatérő megfigyelés volt több résztvevő részéről, hogy a szőrtelenség és az erre vonatkozó elvárások a nőket valamiképpen hasonlatossá teszik a kisgyerekekhez.

„Hát hogy szerintem sok ilyen természetellenes elvárás a nők felé abból jön, hogy nézzenek ki úgy, mint egy kisgyerek. Hogy legyen olyan puha meg szép a bőrük, mint egy kisgyereké. Legyenek olyan nagyok a szemeink, mint egy kisbabáé. Legyenek olyan, nem tudom, legyenek olyan, legyünk szőrtelenek, mint egy kisbaba, ööö, ja meg legyünk olyan vékony[ak], mint egy lány, aki még nem pubertált.” (Fókuszcsoport 3.)

Bár a résztvevők feminista elméleteket hoztak be a beszélgetésbe, fontos leszögezni, hogy a feminizmust konkrétan ritkán hozták szóba, és egy-ketten vallották csak magukat kifejezetten feministának. Véleményem szerint tehát a résztvevők éleslátásáról ad tanúbizonyságot az, hogy mégis ilyen erősen visszatérő eleme lett ez a beszélgetéseknek.

„De amúgy ez nagyon fura, mert amikor az ember serdül, akkor a nőiességet pont az demonstrálja, hogy elkezd szőrösödni. Tehát hogy a nővé válásnak egy alapköve az, hogy neked például szeméremszőrzeted nő. És ahhoz képest érdekes, hogy sokszor azt sugározza felénk mindenféle fórum, hogy az a nőies, hogyha szőrtelen vagy. Ez mennyire ellentmondásos!” (Fókuszcsoport 1.)

A nővé válás és a pubertáskor vizsgálatánál egyértelműen látni, hogy milyen jelentése van a szőrzet megjelenésének, viszont a gyermekiesség elvárása a nők felé nem csak a testen megnyilvánuló jelekből olvasható ki. Az egész klasszikus viselkedésrendszer, a visszafogottság, a kedvesség, az ártatlanság mind olyan attribútumok a résztvevők szerint, amelyek inkább gyerekszámba fokozzák vissza a nőket.

„Azért, mert a nők, nőkkel azt azonosítjuk vagy asszociáljuk, hogy te is mondtad amúgy ezt a gyerekes, tök jogos gondolatot, hogy a nők ilyen ártatlanok, meg szépek, meg kedvesek, meg mosolyognak, meg csinosak, meg nem tudom, és a férfiak meg csúnyák és szőrösek.” (Fókuszcsoport 3.)

Az tehát, hogy témaként megjelent a beszélgetések során ez a motívum, mutat valamiféle normaszegési vágyat egyes résztvevőkben, legalábbis egy olyasfajta látásmódot, amely elismeri a normák társadalmi konstruktum voltát, és így nem veszi őket magától értetődőnek. Ez is azt mutatja, hogy a fiatalabb generációk körében erősebb a normák reflexív szemlélete, azaz nem adótnak veszik a társadalmi elvárásokat, hanem képesek kívülről szemlélni, megkérdőjelezni és értelmezni azokat. Feltehetően ez a szemléletmód még inkább az egyetemista fiatalok sajátja, így a társadalmi normára vonatkozó változás mértékét érdemes ennek tükrében értékelni.

A férfiak szőrtelenítési szokásai és azok megítélése

Bár a kutatásom alapvetően a nők szemszögéből vizsgálja a szőrtelenítési normát, az eliasi elmélet szerint ez a magatartás a férfiakra is kiterjedhet – és úgy látszik, való-

jában már terjed is. A részt vevő nőket ezért arról is megkérdeztem, vannak-e olyan férfiak a környezetükben, akik az arcukon kívül is szörtelenítenek, illetve hogy ők maguk milyen elvárásokkal rendelkeznek a férfiak irányába.

Érdekes diszkrepanciát fedeztem fel a szöveg elemzése során: bár a részt vevő nők jelentős része meglepettségét fejezte ki a férfi szörtelenítés miatt, és azt állította, hogy szerinte kirívó, ritka eset, ha egy férfi szörtelenít, mégis viszonylag sok résztvevő beszámolt a környezetében szörtelenítő férfiokról. Úgy tűnik, a hónalj szörtelenítése nem teljesen egyedi eset férfiaknál – van, akinek az édesapja 45 évesen kezdte el strandolás előtt, illetve van, aki párjának egy munkatársa beszólt, mert annak szőrös volt a hónalja. Ez az eset alapján könnyen azt hihetnénk tehát, hogy már a férfiak számára is a szörtelenítés a norma, ami azonban elhamarkodott következtetés lenne, ugyanis éppen e történet ellentettjére is ugyanúgy találunk példát. Más olyan férfismerőséről számolt be, aki szörtelenít, és éppen emiatt szólják meg – egy falusi focicsapatban például az egyetlen szörtelenítő férfinak még a szurkolók is ezt szokták felróni, ha az illető nem játszik jól. Emellett sokan beszámoltak párjuk különböző eszközökkel végzett és eltérő testrészeken történő szörtelenítéséről, de mégis többen meglepetésüket fejezték ki.

A férfiakra vonatkozó elvárások a fókuszcsoportok alapján nagyon változatosak: sokan megfogalmazták, hogy e téren nincsenek a férfiak felé elvárásaik, ezzel szemben megjelent, hogy talán valamivel igényesebb, ha egy férfi is szörtelenít. Az elvárások viszont egyáltalán nem világosak és egyénenként nagyon eltérőek, ugyanis van, aki kifejezetten furcsának tartja, ha egy férfin nincs szőr.

„[...] nekem például személyesen, igen, az olyan fura, ha egy férfinak a lába, a keze, főleg a mellkasa ilyen csupasz, és akkor inkább az jön be, ami szőrös”. (Fókuszcsoport 3.)

A férfiak esetében tehát erős az elvárások kettőssége. Mint azt az előző alfejezetben láthattuk, azért is érheti őket szankció, mert szörtelenítenek, de azért is, ha nem. Ezt a legjobban talán a következő idézet írja le:

„Dia: Azért szerintem a férfiak felé is van vannak ilyen kicsit ellentétes elvárások, hogy hogy ha egy férfi szörtelenít, akkor hú, ez buzis, bocsánat, de hogy hogy hogy fú ez milyen gáz [...] viszont hogyha nem tudom, nagyon szőrös a háta vagy ilyesmi, »akkor úristen, milyen gusztustalan, szedd már le!«, úgyhogy így.

Anna: Tényleg, a hátszór az sok embert kiakaszt.” (Fókuszcsoport 3.)

Többen is kiemelték viszont az elvárások és preferenciák felsorolása után, hogy önmagában az is felvet kérdéseket, hogy ha a nők nem szeretnék, hogy elvárásokat támasszanak feléjük, akkor ezt fordítva nekik sem kéne megtenniük a férfiak irányába.

„[...] lehet, hogy ez most nem mindenkinek fog jólesni feltétlenül, de hogyha mi úgy-
mond küzdünk azért, hogy mi dönthessük el, hogy hogyan szórtelenítünk, akkor ne-
künk is törekednünk kell arra, hogy nyitottak legyünk a férfiak szórzete iránt. [...]”
(Fókuszcsoport 1.)

Valamiféle változás érhető tetten: az, hogy egyáltalán ennyiféle preferencia, elvárás, vélemény megjelent a csoportokban, azt mutatja, hogy a szakirodalomból megismert dichotómia (férfi – szőrös, nő – szórtelen) kezd feloldódni, és egyre kevésbé egyértelműek a férfiak felé támasztott társadalmi elvárások a résztvevők érzékelése szerint is. Ez a kettősség azonban nem feltétlenül a normák eltűnését, hanem inkább azt jelzi, hogy a férfiak esetében egyszerre lehet elfogadott a szórtelenítés és a szőrösség is, így számukra a választás továbbra is szabadabban értelmezhető, mint a nők esetében.

További különbség a férfi és a női szórtelenítés között a szokás eltérő társadalmi percepciója:

„Amúgy az jutott eszembe, hogy apukám a mellkasát gyantáztatja, és hogy mikor ezt ilyen haveri körben elmondta, akkor nem úgy reagáltak rá, mint mi nők, hogy »Per-sze«, hanem hogy »Azta, te egy állat vagy, te ezt kibírod!!!« És a nőknek meg nincs ugyanez a visszacsatolás, hogy »Fúú te most túl vagy egy gyantázáson, ez az, királynő, nagyon jól kibírtad«, hanem így »Ja, ennyi« [vállrántással].” (Fókuszcsoport 2.)

Továbbá a résztvevők elmondása szerint általában a szórtelenítés mint beszédtema férfiak között sokkal kevésbé gyakori, mint a nők körében.

„Igen. Hogy amíg őt megdicsérik, mert szórtelenít vagy nem szórtelenít, addig téged nem fognak mondjuk megdicsérni idézőjelbe téve, hogy szórtelenítesz, hanem hogy így »Hm, jól tetted!«” (Fókuszcsoport 2.)

A legalapvetőbb különbséget a férfi és a női szórtelenítés társadalmi megítélése között talán a következő tömör, de annál élelátóbb idézet írja le a legjobban:

„Ami nekik opció, nálunk elvárás.” (Fókuszcsoport 2.)

Összességében azt lehet megállapítani az elhangzottakból, hogy bár egyre inkább gyakori lehet – feltehetően főleg a fiatalabb férfiak körében – a szórtelenítés, társadalmilag elvártnak szinte egyáltalán nem mondható, és közel sem olyan elterjedt,¹⁰ mint a nők esetében. Hogy ez a magatartás csak egy múló divat, vagy kitart, és a

¹⁰ Fontos megjegyezni, hogy kutatásom fókuszában nem a gyakoriság, hanem a szokáshoz való viszonyulás mintázatai állnak (és az alkalmazott módszertan is ennek bemutatására alkalmas), így valójában nem az elterjedés mértéke, hanem a különböző típusú elvárások és attitűdök az igazán érdekesek számomra.

női szőrtelenítéshez hasonlóan uralkodó normává válik-e a férfiak körében, még nem tudhatjuk, valamilyen változás, egy újfajta kritikusság viszont terjedni lászik a nők körében a férfiak szőrtelenítési szokásaira vonatkozóan.

A változó norma

A fiatal nők körében folytatott kutatásom során számos, a szakirodalmat jól kiegészítő megfigyelést tettem: azt látjuk, hogy bizonyos alternatív értelmezések hangsúlyosan megjelentek ebben a szűk társadalmi körben a szőrtelenítési normára vonatkozóan. Megjelent két, mindhárom beszélgetésen átívelő érték, amely vélhetően kifejezetten a célcsoport sajátja, és összhangban áll a szakirodalomban is tárgyalt feminista, kritikus tendenciákkal: az egyik, hogy kívánatos lenne, ha mindenki azt tehetne a testével, amit ő maga szeretne, társadalmi megszólás és behatások nélkül, a másik pedig az, hogy az abúzus semmilyen formája (verbális, nonverbális), illetve az, hogy valakit zavar más testszőrzete, nem elfogadható.¹¹

„Szerintem ez elképesztően gáz, hogy miért gondolják mások azt, hogy bármi közülük van ahhoz, hogy más mit csinál a lábszőrével. [...]” (Fókuszcsoport 1.)

Ezekben az álláspontokban konszenzus volt a résztvevők között, tehát alapvetően elfogadónak és nyitottnak nevezhető attitűddel rendelkeztek a normaszegés (tehát a szőrtelenítés elhagyása) irányába. A beszélgetésekben emellett az a gondolat jelent meg a legerősebben, hogy a társadalom lenézi, illetve lázadónak tekinti azokat a nőket, akik nem szőrtelenítenek. Annak ellenére, hogy ez az értelmezés mind a szakirodalommal, mind az eddigi eredményekkel, mind pedig általános társadalmi tapasztalatainkkal összhangban van, a résztvevők gyakran kritikával illették. Ez a gondolat az uralkodó szőrtelenítési normát tükrözi, így a résztvevők megélése is egybecsengett ezzel. Ami viszont annál meglepőbb, az az, hogy több csoportban is felmerült egy újfajta hozzáállás: többen beszámoltak róla, hogy félve jöttek el a fókuszcsoportos beszélgetésre, arra számítottak ugyanis, hogy itt nem fogják őket elfogadni azért, mert *normakövetően* viselkednek, tehát szőrtelenítenek. Ez olyan mértékig megmutatkozott, hogy valódi egymásra találások voltak a csoportokban az érintettek között, és kifejezetten örültek, hogy nem ők az egyedüliek, akik a norma követésén túl jónak is tartják a szőrtelenítés szokását magukra nézve.

„[...] mert mostanában mindenhol azt látom, hogy ugye nem tudom, egy csomóan nem szőrtelenítenek, meg aki mindenhol szőrtelenít, és még nem tom, a fájdalom ellenére is az, öö, az nem tom, fölöslegesen csinálja meg, hogy ez biztos, hogy csak társadalmi nyomás, és én nem tudom, hogy magadért ne csináld, vagy nem tom, hogy mondjam. És így tök jó volt, hogy így tényleg egyetértettetek velem többen is,

11 Néhány résztvevő reflektált saját, a társadalomban elfoglalt helyzetére is: megjegyezték, veszélyes lehet azt gondolni, hogy az elhangzott értékek általánosak lennének a szélesebb társadalom körében.

„*hogy hogy igen, így tisztábbnak érzem magam, kellemesebb, higiénikusabbnak érzem.*” (Fókuszcsoport 3.)

„*Amúgy az nem tudom, hogy mennyire ilyen szélsőséges vélemény, de hogy azért szörteníték, mert hogy akarok, és tudom, hogy most már nagyon sok, sokan 2024-ben így... hogy ugye az a menő vagy nem tudom, vagy divatos, hogy nem szörtenít az ember és hogy ezt felvállalja. [...] én azért szörteníték, mert én így érzem magam magabiztosnak és szerintem ez tök oké, hogy emberek azért szörteníténeket, mert hogy szeretnének. És nem egy ilyen túlmisztifikált téma.*” (Fókuszcsoport 2.)

Az ilyen típusú felszólalások azt jelzik, hogy ebben a közegben erőteljesen jelen volt egy alternatív értelmezés, amely a szörtenítési normát megkérdőjelezte. Azon résztvevők számára, akik normakövetésük miatt *féltek*, úgy tűnik, mintha a norma megváltozott volna – szerintük már szörteníténi elítélendő, és ők maguk eszerint a csoportban előzetesen úgy vélték, hogy normaszegőnek fognak számítani. Ez egy olyan jelenség, amely érdekes kiegészítést nyújt a szakirodalomban leírtakhoz, és bár nem ez volt az általános vélekedés, mégis minden csoportban megjelent. Erre reagálva viszont volt, aki meglepettségét fejezte ki, ugyanis azt gondolta, csupán a *klasszikusan értelmezett* normaszegőknek (tehát azoknak, akik *nem* szörteníténeket) lehet oka félni egy idegen közegben, a normakövetőnek nem. Látjuk tehát az ellentétes értelmű felszólalásokból, hogy egyelőre nem elmondható, hogy a szörtenítési norma egyértelműen megdőlt volna, különösen, ha figyelembe vesszük a szakirodalom által jelzett hosszabb távú, erősödő normatív tendenciákat is. Azt viszont fontos kiemelnünk, hogy a norma alternatív értelmezései tendenciózusan megjelentek a célcsoportban.

5. Összefoglalás

Kutatásom eredményei részben összhangban álltak az ismertett szakirodalommal: megerősítést nyert, hogy a szörtelenség továbbra is tekinthető a nők számára status quónak, továbbá jellemző, hogy azt az érintettek a nőiességgel és a higiéniával asszociálják (Toerien, & Wilkinson, 2004; Fahs, 2011; Obst és mtsai., 2019). A norma tehát továbbra is fennáll, viszont a fókuszcsoportos beszélgetések elemzése nyomán megállapítható, hogy maga a norma, illetve a megítélése erősen változóban van. Úgy tűnt, többen azzal a várakozással érkeztek a beszélgetésekre, hogy ott többnyire *normaszegők* lesznek, tehát olyanok, akik nem szörteníténeket, és saját értelmezésük szerint így ők maguk, a szörtenítők lesznek a normaszegők. A szörtenítők ilyen defenzívába szorulása váratlan és meglepő volt, és azt mutatta, hogy az általunk ismert norma ebben a speciális körben változóban van. Ehhez kapcsolódik az a gondolat is, amelyet a résztvevők gyakran hangsúlyoztak, hogy a korábbi generációkhoz képest az övék már elfogadóbb a normaszegés iránt, illetve a normakövetésben is valamivel megengedőbb.

A társadalmi nyomást legjobban a szőrtelenítés elmulasztását követő szankciókat (például megszólásokat) bemutató történetek írták körül. Az eredmények megerősítettek, hogy továbbra sem meglepő és szokatlan esemény az, hogy egy nőt a szőrtelenítési norma megszegéséért megszólítanak – rengeteg személyes példát hoztak fel a résztvevők, és úgy tűnt, volt, hogy fájó emlékek kerültek elő a beszélgetés ezen pontján.

Örömmel konstatáltam, hogy látszólag a résztvevők számára sem kérdéses: a szőrtelenítés egy olyan probléma, amely kutatásra érdemes szegmense a női létnek. Összességében azt remélem, hogy dolgozatom hozzájárul a társadalmi nemi szerepek és a normakövetés mechanizmusainak alaposabb megértéséhez a szőrtelenítés vonatkozásában. Továbbá abban bízom, hogy kutatásommal sikerül precedenst teremtenem további tudományos munkákhoz a témában, hiszen jelen keretek egyáltalán nem merítették ki annak mélységeit és sokoldalúságát, mely *rikító hétköznapióságával* kiváló példája a társadalomban mai napig jelen levő, nemek közötti egyenlőtlenségeknek.

6. Irodalom

- Balogh, R., Bedekovics, N., Imre, N., Peszeki, N., & Scharle, Cs. R. (2015). A reklámokba való bevonódás hatása a női testképre és önértékelésre. *Impulzus*, 2(1), 1–40.
- Beauvoir, S. (1969). *A második nem*. Gondolat Könyvkiadó.
- Bourdieu, P. (2000). *Férfiuralom*. Napvilág Kiadó.
- Csabai, M. (2019). Az önfogadás kihívásaitól a testpozitív mozgalmakig – a pozitív pszichológia testképei. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 74(3), 361–373.
<https://doi.org/10.1556/0016.2019.74.3.6>
- Dworkin, A. (1974). *Woman Hating*. Plume.
- Elias, N. (2004). *A civilizáció folyamata*. Gondolat Könyvkiadó.
- Fahs, B. (2011). Dreaded “Otherness”: Heteronormative Patrolling in Women’s Body Hair Rebellions. *Gender and Society*, 25(4), 451–472.
<https://doi.org/10.1177/0891243211414877>
- Foucault, M. (1990). *Felügyelet és büntetés: A börtön története*. Gondolat Könyvkiadó.
- Gyivicsán, A. (2023). A Z generáció internethasználati szokásai és az internetfüggőség. *Módszertani Közlemények*, 63(1), 121–137.
<https://doi.org/10.14232/modszertani.2023.1.121-137>
- K. Horváth, Zs. (2021). *A bundátlan Vénusz*. Prae Kiadó.
- Kurzban, R., & Leary, M. R. (2001). Evolutionary Origins of Stigmatization: The Functions of Social Exclusion. *Psychological Bulletin*, 127(2), 187–208.
<https://doi.org/10.1037/0033-2909.127.2.187>
- Millett, K. (2000). *Sexual Politics*. University of Illinois Press.
- Obál, A., Hamvai, Cs., & Pikó, B. (2019). A testbecsülést befolyásoló tényezők vizsgálata serdülő lányok körében. *Egészségfejlesztés*, 60(2), 6–17.
<https://doi.org/10.24365/ef.v60i1.396>

- Obst, P., White, K., & Matthews, E. (2019): A full Brazilian or all natural: understanding the influences on young women's decision to remove their pubic hair. *BMC Women's Health*, 19(164). <https://doi.org/10.1186/s12905-019-0868-1>
- Riboli, G., Borlimi, R., & Caselli, G. (2022): A qualitative approach – delineates changes on pubertal body image after menarche. *International Journal of Adolescence and Youth*, 27(1), 111–124. <https://doi.org/10.1080/02673843.2022.2032219>
- Simmel, G. (1973). A divat. In uó. *Válogatott társadalomelméleti tanulmányok*, 473–507. Gondolat Könyvkiadó.
- Toerien, M., & Wilkinson, S. (2004). Exploring the depilation norm: A qualitative questionnaire study of women's body hair removal. *Qualitative Research in Psychology*, 1(1), 69–92. <https://doi.org/10.1191/1478088704qp006oa>
- Toerien, M., Wilkinson, S., & Choi, P. Y. L. (2005). Body hair removal: The 'mundane' production of normative femininity. *Sex Roles: A Journal of Research*, 52(5–6), 399–406. <https://doi.org/10.1007/s11199-005-2682-5>
- Wolf, N. (2002). *The Beauty Myth*. HarperCollins.